

Свічка пам'яті: місяць усвідомлення Голодомору

Листопад в Україні було визнано місяцем пам'яті Голодомору. Кожного року меморіальні заходи тривають в українських громадах у всьому світі. Українська громада Австралії також вшановує пам'ять мільйонів чоловіків, жінок та дітей, які загинули від голодної смерті, що стала актом геноциду, організованого радянським режимом проти українського народу.

У листопаді цього року в Інтернеті було розповсюджено пропозицію включити слово «Голодомор» в основні словники англійської мови. Ця пропозиція була ініційована Канадським національним інформаційним туром, який є проектом Канадсько-українського фонду, що діє за підтримки уряду Канади.

Термін «Голодомор» означає «смерть від голоду». І складається він із двох слів: «голод» — у значенні потерпати від голодування та дієслова «морити», що означає викликати страждання, вбити або знищити через голод. Цим терміном називають штучно створений масовий голод на території радянської України та Кубані з 1932-го по 1933 рік.

Голод не був результатом неврожаю чи якихось природних причин, таких, наприклад, як посуха. Голод був навмисне створений шляхом різних резолюцій та законів сталінського режиму. По-перше, шляхом спланованої конфіскації врожаю зернових та всіх продуктів харчування в сільських регіонах і, по-друге, через блокаду та закриття кордонів з тим, щоб перешкодити голодному люду залишити свої домівки по селах у пошуках їжі. На полях були встановлені сторожові вежі, на яких чергували вартівники з рушницями. Страчували тих, кому вдалося сховатися в хаті трохі зерна. А тих селян, хто намагався перетнути кордон України або Кубані, де патрулювали озброєні війська, заарештовували та відсилали назад або розстрілювали на місці.

Раніше Кубань була територією України, а згодом стала частиною радянської Росії, проте населення цього регіону складалося переважно з етнічних українців.

Поштовхом до створення штучного Голодомору стала сталінська політика, згідно з якою було встановлено абсолютно непомірні й недосяжні хлібозаготівельні квоти. Селяни мусили здавати все зібране збіжжя до останньої зернини. Було впроваджено так званий «закон про п'ять колосків». Смертю каралася спроба залишити собі навіть зменьку зерна. А селянина, який наважився це зробити, відразу ж розстрілювали або, в разі існування пом'якшувальних обставин, засуджували на десять років ув'язнення. Радянська влада накладала натуральні штрафи на тих селян або цілі села, які були не в змозі виконати непомірно роздуті хлібозаготівельні квоти. Тоді, окрім зерна, забирали худобу, городину, харчові продукти тощо.

Існував також ще один каральний захід. Так, наприклад, по селах повністю заборонялася роздрібна торгівля найнеобхіднішими товарами, що призвело до закриття магазинів, де селянин міг купити собі необхідні продукти харчування чи інші товари — такі, наприклад, як керосин чи сірники, вкрай потрібні для виживання. Кордони радянської України та Кубані були закриті й охоронялися міліцією, щоб не дати голодним селянам можливості знайти собі харчування в інших містах Радянського Со-

юзу. Заборонялося продавати квитки на поїзд чи інший транспорт. Селян не пускали в міста, а якщо їм кимось чином вдалося туди потрапити, їх негайно виганяли.

Тим часом сталінський режим проводив широкомасштабні політичні репресії проти українців. Масово заарештовували духовну та світську інтелігенцію. Британський історик Роберт Конквест пише: «Почалася широкомасштабна атака на всі українські культурні та інтелектуальні центри... Чистки проводилися у кожній мисливій культурній, академічній або науковій організації».

Авторитетні історики погоджуються стосовно мотиву, що стояв за Голодомором. Норман Дейвіс писав: «Терор-голод 1932—1933 років став наслідком колективізації, яка переслідувала подвійну мету: одним махом подивити українській націоналізм та найбільш важливий осередок заможного селянства». Джеймс Мейс стверджував, що штучний голод був «спланованим як частина кампанії зі знищення їх [українців] як політичний фактор та як соціальний організм». Цитуючи знову Конквеста, «таким чином Україна тепер лежала роздавлена... її інтелігенція розстріляна або вмирає у трудових таборах, її селянство — лівова частина нації вбита або пригноблена».

Згідно з первісними підрахунками кількість загублених Голодомором життів становила сім мільйонів, але, за результатами останніх досліджень, померлих від голоду було набагато більше — майже десять мільйонів. Матеріали тих часів не можуть відобразити ту криваву розправу в її повному обсязі. По-перше, заарештовували та страчували всіх, хто намагався точно задокументувати дійсну кількість померлих. Часто в офіційних виписках вказували, що причиною смерті були ускладнення медичного характеру, а не голод. У багатьох випадках смерть не реєстрували, а потім взагалі перестали видавати свідоцтва про смерть.

У результаті Голодомору було знищено від 20 до 25 відсотків населення радянської України. Дуже високою була дитяча смертність. Так, згідно з офіційними даними за вересень 1933 року, в школах були відсутні дві третини українських школярів. Такі масштаби демографічної катастрофи загальмували розвиток України як нації на цілі покоління. Провідний експерт з радянської історії Джеймс Мейс стверджував, що Голодомор «...skalічив Україну до такої степені, що створив глибокий розрив у нормальному розвитку українського народу...»

Протягом десятиліть радянський режим дезінформу-

вав та заперечував сам факт існування голодомору. В засобах масової інформації заборонялося згадувати жодним словом про голод на Україні. За антирадянську пропаганду той, хто наважився сказати правду, отримував від п'яти до десяти років ув'язнення у трудових таборах. У ті часи офіційна влада стверджувала, що ніякого голодомору взагалі не було в Україні. З часом, коли вже неможливо було заперечувати, що українці масово вми- рали від голоду, радянська пропаганда почала стверджувати, що причиною трагедії були наслідки посухи та фермерська безгосподарність. Намагаючись заперечити етнічний фактор трагедії, радянські власті стверджували, що голод був по всьому Радянському Союзу. Насправді, в голодуючих районах були чималі запаси зерна, проте селянам його заборонялось продавати. А Радянський Союз продовжував експортувати зерно та інші сільськогосподарські продукти впродовж всього періоду Голодомору, в той час як від голоду кожний день гинули тисячі українців — чоловіків, жінок, дітей.

Сьогодні Голодомор визнано актом геноциду проти українського народу, скоєним радянським комуністичним режимом. Сталінський тоталітарний режим навмисне створював такі умови для українців, за яких вижити було просто неможливо. Такі умови повністю відповідають характеристикам геноциду, які були визначені Організацією Об'єднаних Націй. Згідно з Конвенцією ООН про геноцид від 1948 року, Голодомор на Україні визначається як злочин проти людства. Зрозуміло, що комуністичний режим вибрав своєю мішенню Україну та українців як етнічну групу серед інших народів радянської Росії (на Кубані, регіон Північного Кавказу). Джеймс Мейс писав: «Я переконаний, що для того, щоб сконцентрувати всю повноту влади в своїх руках, Сталіну потрібно було фізично зруйнувати другу за величиною радянську республіку, винищити українське селянство, українську інтелігенцію, українську мову та історію як її розуміє народ; покінути з Україною і з усім українським. Його розрахунок був дуже простим і дуже примітивним: якщо немає народу, то немає і країни, а значить, немає і проблеми. Така політика є геноцидом у класичному розумінні цього слова». В 2006 році парламент України видав закон, згідно з яким Голодомор є геноцидом. Сьогодні 16 країн світу, включаючи Авс-

тралію (у 2008 році), офіційно визнали Голодомор актом геноциду проти українського народу. А в 2008-му Європейський парламент офіційно визнав Голодомор злочином проти людства.

В радянській Україні пам'ять про Голодомор завжди була під заборону. Радянська влада заперечувала факт його існування, а ті, хто пережив голодомор, боялися говорити про нього. В той час як діаспора в Австралії та в інших країнах завжди знаходила спосіб вшанувати таку болючу пам'ять про українське минуле, про людські жертви Голодомору.

В сьогоденні, пострадянській і суверенній, Україні визнання Голодомору є часткою процесу декомунізації, що розвінчує офіційні заяви попередників, які спершу заперечували існування будь-якого голоду, а потім звинуватили самих жертв Голодомору в поганому господарюванні на землі або кивали на природні наслідки, такі як посушливі роки. Ми бачимо, як в сьогоденній Україні поширюються знання про Голодомор та проводиться вшанування пам'яті його жертв. Створення таких інституцій, як Меморіал жертв Голодомору та Національний музей Голодомору-геноциду в Києві є необхідним кроком у відновленні історичної правди.

Ще одним важливим кроком у справі інституціалізації пам'яті жертв Голодомору стане включення слова «Голодомор» в головні словники країн світу. І, як сказав Петро Борисов десятиліття тому: «Ми повинні жити слово Голодомор як окреме англійське слово для позначення єдиного в своєму роді геноциду проти українців у 1932—1933 роках... З часом воно набере більш широкого вжитку та визнання в англійській мові, особливо якщо ми будемо вживати його постійно та наполягати на його включенні в словники з метою використання у засобах масової інформації та публікаціях». І далі він пояснював: «І хоча воно відносно нове, «Голодомор» швидко поширюється та набирає визнання. Це чисто українське слово поєднує в собі технічний та емоційний бік українського геноциду. Воно відтворює точну картину того, яким був наш геноцид. Перша частина цього терміна — *голод* — означає відсутність їжі, страждання або смерть від браку їжі. Друга частина — *мор* — є складнішою для визначення. Саме слово означає *моровицю*. Дієслово *мордувати* означає мучити, заподіювати біль, страждання. Таким чином, Голодомор несе в собі концепцію жорстоких, задалегідь спланованих масових актів катування та доведення до смерті від голоду. То була справжня чума, яка несла муки та смерть. Осць так помирали наші сім'ї. Не від природного лиха, а від Голодомору, масового вбивства через штучно створений голод».

Софія МИЩАК,
доктор філософії,
науковий співробітник
Фундації українознавчих студій
в Австралії
та Центру європейських студій
Австралійського
національного університету.

ВІХИ СКОРБОТИ

Дитино! Синку! Хлібця не проси!

Дитино! Синку!
Хлібця не проси!
Його немає.
Вкрала Московія...
Хоч в полі хліб
житами половіє,
Дитино! Синку!
Хлібця не проси...

Дитино! Синку!
Хлібця не проси!
У тридцять років
посивіла мати,
Немає чим дитя
нагодувати...
Дитино! Синку!
Хлібця не проси...

Дитино! Синку!
Хлібця не проси!
Усе забрали,
вимели комору,
А матері залишили
лиш... горе.
Дитино! Синку!
Хлібця не проси...

Дитино! Синку!
Хлібця не проси!
Розбита мати чеше
сиві коси,
Немає сліз, лиш
плачуть трави-роси.
Дитино! Синку!
Хлібця не проси...

Дитино! Синку!
Хлібця не проси!
Нічого в Бога вже
вона не просить,
Дитя до Бога на руках
підносить...
Дитино! Синку!
Хлібця не проси...

Дитино! Синку!
Хлібця не проси!
Рука дитини
затуляє ротик,
Останній мамин ніжний
теплий дотик...
Дитино! Синку!
Хлібця не проси...

Дитино! Синку!
Хлібця не проси!
Убита мати
чеше сиві коси,
Немає сліз, лиш
плачуть трави-роси...
Петро МЕЛЬНИК.
Листопад, 2018.

Краплини крові на золотих зернах

11-річна Катерина Білоножка з Вінниці зняла фільм про один із епізодів Голодомору — вилучення зерна в подільській родині. Сценарій написала її старша сестра Вікторія, якій 14 років. А знімалася у стрічці їхня родина — четверо дітей і батьки. Короткометражка, тривалістю у десять хвилин, має назву «Наша земля».

Стримати сльози від побаченого навряд чи комусь вдасться. Особливо з епізодом убивства батька селянської сім'ї. Коли кров від кулі стікає по руці, долоня якої у золотих зернах, що сиплюються з розіраного мішка.

Всі діти Білоножків були задіяні у зйомках. Роль застреленого голови сім'ї зіграв їхній справжній батько пан Андрій. Він каже, що двоє найменших діток втирають сльози, коли переглядають стрічку.

«Це сімейний фільм, — розповів «Голосу України» Андрій Білоножка. — Він присвячений пам'яті родини по лінії матері, яка постраждала від Голодомору. Якщо після цього хоча б декілька людей змінять свою думку про те, що голоду в нас не було, ми старалися не марно».

З костюмами допомогли вінницькі реконструктори, які також знімалися у стрічці.

Віктор СКРИПНИК.
Вінницька область.